

بررسی رابطه بین مهارت های اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان سوم راهنمایی شهرستان ساری

نورالله علیخانی^۱، عالیه شیخ^۲، علی پوریزدانی^۳، خدیجه خطیری^۴

^۱ کارشناس ارشد تکنولوژی آموزشی-معاون و مدرس مرکز تربیت معلم واحد نوشهر

^۲ دانشجوی مقطع دکتری رشته برنامه ریزی درسی دانشگاه آزاد واحد آزادشهر

^۳ کارشناس ارشد علوم تربیتی-معاون و مدرس مرکز تربیت معلم واحد نوشهر

^۴ دانشجوی مقطع دکتری رشته مدیریت-مدرس دانشگاه پیام نور واحد گرگان

چکیده

پژوهش حاضر به بررسی رابطه مهارت های اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پایه سوم راهنمایی شهرستان ساری می پردازد. جامعه آماری شامل کلیه دانش آموزان پایه سوم راهنمایی مدارس شهر و روستا بوده است که به روش نمونه گیری خوشه ای ساده ۲۰۰ نفر (۱۰۰ دانش آموز دختر و ۱۰۰ دانش آموز پسر) انتخاب شد. ابزار اندازه گیری پرسشنامه مقیاس رشد اجتماعی وایتز من و همچنین پرونده تحصیلی دانش آموزان، بوده است. جهت تحلیل داده ها نمرات خام متغیرها از نرم افزار SPSS مورد تجزیه و آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است. نتایج نشان داد بین رشد مهارت اجتماعی و پیشرفت تحصیلی رابطه معنا داری وجود ندارد. پیشنهاد می شود که آموزش مهارت های اجتماعی به عنوان یک ماده درسی در مدارس مورد توجه قرار گیرد تا سطح سازگاری و نمرات دانش آموزان را افزایش داد.

واژه های کلیدی: مهارت اجتماعی، پیشرفت تحصیلی.

مقدمه

انسان موجودی اجتماعی است و به همین دلیل از لحظه تولد تا آخر عمر در اجتماع بسر می برد و دائماً در تعامل با انسان های دیگر می باشد. او در یافته است که در جمع بودن می تواند مشکلات او را مرتفع نماید و به همین منظور همواره یاد می گیرد که چگونه در جمع زندگی کند و نیاز های خود را ارضاء کند. بنابراین لزوم آموزش مهارت های اجتماعی^۱ در زندگی فرد مطرح می شود. این که چگونه و با چه کیفیتی در جمع حضور یابد و رفتار های گروهی متناسب و مقبولی را از خود بروز دهد. موضوع مهارت های اجتماعی کودکان بخشی از مسأله های اجتماعی شدن آنان است و اجتماعی شدن جریانی است که آن هنجار ها، مهارت ها، انگیزه ها و طرز تلقی ها و رفتار فرد شکل می گیرد تا ایفای نقش کنونی و یا آتی او در جامعه مناسب و مطلوب شناخته شود. مهمترین عوامل اجتماعی شدن را می توان فرهنگ، خانواده و نهاد های اجتماعی دانست که در قالب نقش جنسیتی، پرخاشگری، اخلاقیات و انگیزه ی پیشرفت بررسی می شوند تا پیچیدگی مسأله ی اجتماعی شدن و چگونگی آن آشکار تر شود (کار تلج و میلبرن، ۱۹۸۵؛ ترجمه نظری نژاد، ۱۳۷۵).

مهارت های زندگی^۲ موقعیتی را فرض می کند که تعدادی از افراد نمی توانند به خوبی عمل کنند زیرا آنها نقص هایی قابل تصحیح از مهارت ها در حوزه های چند گانه ی زندگی شان دارند. حضور چنین نقص هایی می تواند منجر به مشکلات سلامت روانی شود (کریسنی، ۲۰۰۰). مهارت های اجتماعی می تواند به عنوان مهارت های لازم برای تطبیق با نیاز های اجتماعی و نیز حفظ روابط بین فردی رضایت بخش تعریف شود. از آنجایی که نیاز های اجتماعی متغیرند و وابسته به زمینه ی اجتماعی خاص خود می باشند. بنابراین ضروری است افراد ساز و کار پاسخ اجتماعی منعطفی در خود ایجاد کنند تا بتوانند خود را متناسب با نیاز های موقعیتی تغییر دهند. واگر راترفورد (۱۹۹۶)، مهارت های اجتماعی را به عنوان الگوی قابل پذیرش اجتماعی رفتار توصیف می کنند که دانش آموز اجازه ی کسب تقویت اجتماعی و پذیرش و پرهیز از موقعیت های آزار دهنده را می دهد و به افراد کمک می کند که با زخورد های مثبت از محیط اجتماعی دریافت کرده و از باز خورد های منفی جلوگیری می کنند و روابط بین افراد را تسهیل نمایند، (نقل از ایلکنور و بالبین^۳، ۲۰۰۷).

از دهه ی ۱۹۷۰ سنجش مهارت های اجتماعی و اقدامات مربوط به آن یکی از فعال ترین عرصه های پژوهش های روان شناسان رفتاری بوده است. پژوهش ها در این باره نشان داده اند که در طول سال های مدرسه، ۱۰ تا ۱۵ درصد همه ی کودکان به وسیله همسالان خود طرد می شوند و نیز امکان طرد مستمر و ناسازگاری در مراحل بعدی زندگی آنان وجود دارد. علت آن است که این دسته از کودکان فاقد مهارت های لازم اجتماعی می باشند، بنابراین توسعه نوعی برنامه آموزش مهارت های اجتماعی لازم است. رشد مهارت های اجتماعی یکی از مهمترین پیامد های فرایند مدرسه رفتن است و کودکانی که در تعامل اجتماعی با همسالان خود مشکل دارند توسط آنان پذیرفته نمی شوند در معرض خطر مشکلات عاطفی-اجتماعی و عملکرد تحصیلی ضعیف قرار ندارند (بارکر و آشر^۴، ۱۹۸۷). طبق نظر شورز و جک (۱۹۹۶) به نقل از الیکنور و بالبین (۲۰۰۷)، کودکان و بزرگسالان با توجه به افزایش یا کاهش رفتارهای اجتماعی به عنوان افراد دارای اختلال رفتاری نامگذاری می شوند.

در سال های اخیر توجه زیادی به مبحث تعامل اجتماعی شده است. چرا که بررسی های متعدد نشان می دهد که کمبود مهارت های اجتماعی تأثیر منفی بر کارکرد تحصیلی دانش آموزان دارد (پارکر و آشر، ۱۹۸۷؛ جونز، ۱۹۹۳؛ ولش^۵ و همکاران

^۱ Social skill training

^۲ Life skill

^۳ Ilknur & bulbin

^۴ Parker & asher

^۵ Velsh

۲۰۰۱، ری و الیوت^۶، (۲۰۰۶) و در روابط بین فردی و حوزه های رفتاری- عاطفی ایجاد مشکل می کند (مریل و گیمپل، ۱۹۹۸، به نقل از راندی و میشل^۷، ۲۰۰۸)، مشکلات یادگیری را تشدید می کند، مانع پیشرفت کودک شده و سرانجام منجر به عواقب نامطلوب در دوران تحصیل می شود. سازگاری دانش آموزان را کاهش داده (۱، ۱۰، ۲۰۰۳) و دانش آموزان را با ناتوانی در کلیه امور روبرو می کند (هایت و فیلر^۸، ۲۰۰۷).

همچنین دانش آموزانی که قادر به انجام خواسته های کلاسی نیستند احساس های درد ناکی از عدم کفایت، اضطراب، کاهش انگیزش و ناسازگاری رفتاری تولید می کنند (لوبن و بارینگر^۹، ۲۰۰۸). در پژوهش چن، وانگ و چن^{۱۰}، (۲۰۰۱) به بررسی رابطه رفتار اجتماعی و پیشرفت تحصیلی در ۲۸۶ دانش آموز کلاس چهارم، پنجم، ششم و هفتم پرداختند. نتایج پژوهش رابطه ی مثبتی بین پیشرفت تحصیلی و رهبری اجتماعی، تحمل ناکامی، مهارت اجتماعی، جرأت ورزی و روابط دوستانه با همسالان را نشان داد. همچنین رابطه ی منفی بین پیشرفت تحصیلی و پرخاشگری، ناسازگاری های تحصیلی و روابط منفی با همسالان گزارش شد. ولش و همکاران (۲۰۰۱) در بررسی صلاحیت های اجتماعی تحصیلی ۱۶۳ دانش آموز مقطع ابتدایی را به صورت تصادفی انتخاب کردند. توانایی اجتماعی افراد به وسیله آموزگاران و پیشرفت تحصیلی به وسیله نمرات ریاضی و زبان تعیین شد. نتایج پژوهش نشان داد که پیشرفت تحصیلی مستقیماً با توانایی اجتماعی (۱، ۲۰۰۳) به مشکلات سازگاری مدرسه ای دانش آموزان دیر آموز پرداخت و نتیجه گرفت ترک تحصیل و طرد افراد دیر آموز توسط همسالان زیاد است و توانایی سازگاری این افراد کم است. بتلو^{۱۱} (۲۰۰۵) مؤثر بودن آموزش مهارت های اجتماعی را در هر دو جنس تأکید می کند. نتایج پژوهش ری و الیوت (۲۰۰۶) که روی ۷۷ دانش آموز کلاس چهارم تا هشتم دارای توانایی های متفاوت رفتاری و تحصیلی انجام شد نشان داد دانش آموزان دارای مهارت های تحصیلی و توانمندی رفتاری از خود پنداره بالاتری برخوردارند و در مقایسه با افرادی که توانایی رفتاری رشد نیافته دارند در سطوح بالاتری قرار دارند.

وود^{۱۲} (۲۰۰۷) بر این عقیده است که آموزش شیوه های کاهش اضطراب در افزایش عملکرد تحصیلی و سازگاری اجتماعی^{۱۳} کودکان مؤثر است. نتایج پژوهش والکر و نابوزوکا^{۱۴} (۲۰۰۷) نشان داد دانش آموزان دچار اختلالات یادگیری، رفتار منفی بیشتری دارند و بین پیشرفت تحصیلی و سازگاری اجتماعی ارتباط وجود دارد. اگزنین^{۱۵} و همکاران (۲۰۰۸) بیان می کنند که عملکرد تحصیلی گروهی اجتماعی دانش آموزان مؤثر است همچنین بیان زاده و ارجمندی (۱۳۸۲)، بارتوناروود^{۱۶} و همکاران (۲۰۰۵) و آمانداو همکاران (۲۰۰۸) به تأثیر آموزش مهارت های اجتماعی بر سازگاری اجتماعی و افزایش مهارت های اجتماعی اشاره می کنند. شهیم (۱۳۸۲) در بررسی خود بر مشکلات رفتاری و سازگاری دانش آموزان دچار اختلال یادگیری در مدرسه تأکید دارد.

آموزش و پرورش به عنوان اساسی ترین نهاد تعلیم و تربیت در راستای آموزش و کسب دانش به دانش آموزان، تاحدی به مهارت های اجتماعی دانش آموزان توجه داشته است و این تحقیق دورنمایی از وضعیت رشد اجتماعی دانش آموزان سوم

⁶ Ray & Elliott

⁷ Randy & michelle

⁸ Hyatt & filler

⁹ Levine & barringer

¹⁰ Chen & wang & chen

¹¹ Betlow

¹² Wood

¹³ Social adjustment

¹⁴ Walker & nabuzoka

¹⁵ Xinyin

¹⁶ Barton arwood

راهنمایی با پیشرفت تحصیلی آنان را مجسم می نماید. بر همگان روشن است که دوره راهنمایی از نظر رشد بلوغ اهمیت بسزایی دارد که این دوره را اریکسون دوره هویت نامیده است. این دوره، دوره رفتن به سوی بلوغ با تمام تجلیات آن برای استقلال، مسئولیت و انضباط می باشد. لذا در این تحقیق به بررسی رابطه بین مهارت های اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان سوم راهنمایی پرداخته ایم. تا قبل از هرگونه برنامه ریزی به وضعیت فعلی مدارس پی ببریم و بر اساس آن اقدامات آتی را جهت موقعیت کنونی تدارک نمود.

این پژوهش کمک می کند تا به ارتباط یکی از جنبه های مهم آموزش و پرورش یعنی تأثیر رشد مهارت های اجتماعی بر پیشرفت تحصیلی پی برده به کمک آن در جهت تقویت یا جبران رشد این مهارت ها تلاش نماییم. هدف دیگر بررسی رابطه بین رشد اجتماعی با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پسر و دختر بطور مستقل می باشد که می تواند این امر به صورت جداگانه مورد توجه واقع و به تفاوت بین رشد اجتماعی پسران و دختران پی برد و در صورت لزوم می توان برنامه ریزی و راهکارهای لازم در خصوص هر جنس بصورت مستقل ارائه نمود.

فرضیه های اصلی پژوهش عبارتند از:

۱. بین رشد مهارت های اجتماعی دانش آموزان با پیشرفت تحصیلی آنان رابطه وجود دارد.
 ۲. بین مهارت های اجتماعی دختر و پسر تفاوت وجود دارد.
 ۳. بین پیشرفت تحصیلی دختر و پسر تفاوت وجود دارد.
- متغیر مستقل (پیش بین^{۱۷}) پژوهش حاضر رشد مهارت های اجتماعی و متغیر وابسته (ملاک^{۱۸}) پیشرفت تحصیلی می باشد. سن، پایه تحصیلی، موقعیت اجتماعی - اقتصادی متغیر کنترل می باشند و جنس (دختر و پسر) متغیر تعدیل کننده است.

روش

تحقیق حاضر از نوع همبستگی می باشد و روش آماری مورد استفاده در این تحقیق روش ضریب همبستگی پیرسون است که از طریق آن متغیر نمرات رشد مهارت های اجتماعی آزمودنیها با نمرات پیشرفت تحصیلی آنها مورد محاسبه قرار می گیرد. جامعه آماری کلیه دانش آموزان سوم راهنمایی شهرستان ساری می باشند که مدارس شهری و روستایی مشغول تحصیل هستند. از بین جامعه آماری (مناطق شهری و روستایی) به صورت نمونه گیری خوشه ای ساده تعداد ۲۰۰ نفر نمونه آماری یعنی ۱۰۰ دانش آموز دختر و ۱۰۰ دانش آموز پسر انتخاب شدند. مقیاس رشد اجتماعی در هر کلاس به طور جداگانه در اختیار آزمودنی ها قرار داده شد و توضیحات لازم ارائه گردید و پس از تکمیل مقیاس معدل کل آزمودنی ها از طریق پرونده تحصیلی در جدولی دیگر ارائه می گردد.

داده ها طبقه بندی شده و نمرات خام هر دو متغیر از طریق **spss** مورد تجزیه و تحلیل قرار می گیرد. برای ارزیابی دقیق تر دانش آموزان دختر و پسر را با کدهای جداگانه فهرست بندی کرده و رابطه بین متغیرها در هر گروه نیز به صورت مستقل با استفاده از روش پیرسون محاسبه می گردد.

ابزارهای به کار رفته در پژوهش حاضر عبارتند از:

¹⁷ Predictor

¹⁸ criterion

۱. پرسشنامه مقیاس رشد اجتماعی وایتنمن :

که نمرات آن به عنوان شاخص اجتماعی در نظر گرفته شده است این مقیاس در اختیار کلیه نمونه های آماری قرار گرفت که پس از تکمیل از طرف آزمودنی ها توسط محقق نمره گذاری و تنظیم گردید . این پرسشنامه یکبار توسط دکتر مجید شاد فر با نظارت دکتر فرخنده (۱۳۷۷) در تهران و بار دیگر توسط دکتر محمد حسین ضیایی (۱۳۸۰) در تحقیق خود جهت در یافت پایان نامه دکتر بررسی شد و به این نتیجه رسیده اند که این مقیاس قابلیت اجرا در کشور ما را دارد . برای اطمینان از پایایی این ابزار از روش دوباره سنجی^{۱۹} مورد ارزیابی قرار گرفته است بدین صورت که مقیاس ابتدا در اختیار ۳۰ دانش آموز سوم راهنمایی متعلق به جامعه آماری قرار داده شده و پس از انجام آزمون نمره گذاری گردید سپس از طریق ضریب همبستگی پیرسون رابطه بین دانش آموزان مشخص شد که همبستگی بین آنها ۰.۸۵٪ مشخص گردید که می تواند ضریب مطمئنی در جهت پایایی مقیاس مورد نظر باشد .

۲. پرونده تحصیلی دانش آموزان :

ابزار تحقیق پرونده تحصیلی دانش آموزان می باشد که با مراجعه به آموزشگاه معدل کل نوبت اول کلیه آزمودنی ها از پرونده تحصیلی استخراج و به عنوان شاخص پیشرفت تحصیلی مورد استفاده قرار گرفت .

نتایج

جدول ۱ : خلاصه تحلیل آماری مربوط به بررسی رابطه بین رشد مهارت اجتماعی دانش آموزان با پیشرفت تحصیلی

		نمرات پیشرفت تحصیلی	نمرات رشد اجتماعی
پیشرفت تحصیلی	ضریب	۱	٪۴۳
	سطح معنا داری	۰	٪۵۴۲
	تعداد	۲۰۰	۲۰۰
رشد اجتماعی	ضریب	٪۴۳	۱
	سطح معنا داری	٪۵۴۲	۰
	تعداد	۲۰۰	۲۰۰

چون ضریب همبستگی محاسبه شده ٪۴۳ در سطح اطمینان ۹۵ درصد ($\alpha = 0.05$) از ضریب بحرانی کوچکتر است . فرضیه صفر مورد تأیید قرار می گیرد یعنی فرضیه آماری رد می شود به تعبیری بین رشد مهارت اجتماعی و پیشرفت تحصیلی رابطه معنا داری وجود ندارد .

¹⁹ test - retest

جدول ۲: خلاصه تحلیل آماری مربوط به بررسی تفاوت بین مهارت اجتماعی دختران و پسران

تعداد	انحراف معیار	میانگین	
۱۰۰	۲/۶۱	۱۲/۵۴	مهارت اجتماعی دختران
۱۰۰	۳/۴۲	۱۲/۲۴	مهارت اجتماعی پسران

با توجه به آزمون اختلاف میانگین دو جامعه مقدار محاسبه شده $۰/۶۷۴$ با سطح اطمینان ۹۵ درصد ($\alpha = ۰/۰۵$) کوچکتر از $۱/۹۶$ می باشد فرض صفر تأیید می شود و فرضیه آماری رد می گردد یعنی بین مهارت اجتماعی دختران و پسران تفاوت معنا داری وجود ندارد.

جدول ۳: خلاصه تحلیل آماری مربوط به بررسی تفاوت پیشرفت تحصیلی دختران و پسران

تعداد	انحراف معیار	میانگین	
۱۰۰	۱/۸۸	۱۵/۸۵	پیشرفت تحصیلی دختران
۱۰۰	۲/۲	۱۵/۱۷	پیشرفت تحصیلی پسران

با توجه به آزمون اختلاف میان گین دو جامعه مقداری محاسبه شده $۸/۱۹$ با سطح اطمینان ۹۵ درصد ($\alpha = ۰/۰۵$) بزرگتر از $۱/۹۶$ می باشد فرض صفر رد شده و فرضیه آماری تأیید می گردد یعنی بین پیشرفت تحصیلی دختران و پسران تفاوت وجود دارد.

بحث و نتیجه گیری

باتوجه به آمارهای توصیفی و ضریب همبستگی بدست آمده و نیز شاخص هاس رشد اجتماعی چنین نتیجه گرفته شد که دانش آموزان تا پایان دوره سوم راهنمایی از رشد مهارت های اجتماعی کمی برخوردار بودند. میانگین نمرات رشد اجتماعی در کل دانش آموزان $۱۲/۳۹$ بود که نشان دهنده این مسأله می باشد که رشد اجتماعی ضعیف است. با نظر به مقیاس رشد اجتماعی داده شده هیچکدام از دانش آموزان نمونه آماری از نظر رشد اجتماعی در حد عالی نبودند و اکثر دانش آموزان متوسط به پایین بودند. این در حالی است که میانگین نمرات پیشرفت تحصیلی دانش آموزان $۱۵/۵۱$ بود که در حد خوب و قابل قبولی می باشد. ع در مقایسه با میانگین رشد مهارت اجتماعی دانش آموزان از درجه اعتبار بالاتری برخوردار بود. در بین شاخص پیشرفت تحصیلی معدل سطح عالی نیز زیاد دیده شد و این نکته بیانگر آن است که دانش آموزان از نظر پیشرفت تحصیلی موفق عمل کرده اند.

از ضریب همبستگی بدست آمده بین رشد اجتماعی و پیشرفت تحصیلی و عدم رابطه معنی دار بین آن دو متغیر، چنین نتیجه گرفته شد که آموزش و پرورش در برنامه های آموزشی خود چندان توجهی به رشد اجتماعی دانش آموزان نداشته است و می توان گفت که مدرسه به عنوان یکی از محور های کسب فعالیت های اجتماعی به آموزش توجه و تأکید بیشتری نموده و

از رشد مهارت های اجتماعی دانش آموزان غافل مانده است و این مقدار رشد اجتماعی را بچه ها از خانواده و اجتماع کسب کرده اند. گویا اینکه مدرسه محل کسب علم و دانش است و با رشد اجتماعی دانش آموزان بیگانه می باشد هر چند مهارت های اجتماعی همانگونه که قبلاً هم ذکر شد فقط در مدرسه رشد نمی یابد بلکه عوامل محیطی دیگری نیز تأثیر گذار است. اما آنچه که پیداست، آموزش و پرورش از عهده این کار به نحو مطلوب بر نیامده است.

نتیجه این تحقیق با تحقیقات لیمن^{۲۰}، هوفمن^{۲۱}، رایرین^{۲۲} و کلینسو^{۲۳} در سال ۱۹۹۸ در آمریکا همسویی دارد. این محققان محققان با مطالعه بر روی دانش آموزان دبیرستان آمریکایی به این نتیجه رسیدند که این دبیرستان ها تا حدی ناموفق بودند. چرا که رشد پیشرفت تحصیلی دانش آموزان از رشد اجتماعی آنان جدا بود. همچنین مینوچین و شاپیرو (۱۹۸۳) در تحقیق خود در زمینه بعد اجتماعی مدرسه آورده اند که « برای دانش آموزان راهنمایی و دبیرستان نه فقط یک کلاس خاص، بلکه کل مدرسه، زمینه اجتماعی محسوب می شود. زیرا دانش آموزان با معلمان و همسالان گوناگون تماس دارند و خارج از کلاس نیز امکان فعالیت فوق العاده ای دارند». این امر نشان دهنده آن است که علاوه بر کلاس درس و فعالیت کلاس باید مدرسه نیز غنی باشد تا تأثیر لازم را بر رشد اجتماعی دانش آموزان داشته باشد. که در این تحقیق میزان رشد اجتماعی کسب شده می توان به محیط های حتی خارج از کلاس نیز نسبت داد. در پایان باید توجه داشت که این تحقیق فقط جنبه هایی از رشد اجتماعی را بررسی نموده است و تهیه مقیاسی که بتواند همه جنبه های رشد اجتماعی را مد نظر داشته باشد کاری غیر ممکن می باشد، از سویی هیچ فردی وجود ندارد که به رشد اجتماعی کامل رسیده باشد پیشنهاد می شود که آموزش مهارت های اجتماعی به عنوان یک ماده درسی در مدارس مورد توجه قرار گیرد و آموزش این مهارت ها برای معلمان نیز آموزش داده شود تا آنها بتوانند در سازگار کردن دانش آموزان و بالا بردن عملکرد تحصیلی آنها موفق باشند.

منابع

۳. ا.ج.، موسن پال (۱۳۶۷). رشد روانی کودک (ترجمه حسین وهاب زاده)، تهران: انتشارات زوار.
۴. احدی، حسن، محسنی، نیک چهره (۱۳۸۶). روان شناسی (مفاهیم بنیادی در روانشناسی نوجوانی و جوانی)، تهران: نشر بنیاد.
۵. احمدی جیران، فاطمه (۱۳۷۴). همسالان و نقش آنها در رشد اجتماعس کودک. مجله پیوند.
۶. آشتیانی، ملیحه (۱۳۷۳). بررسی نقش مدرسه در اجتماعی کردن دانش آموزان دوره ابتدایی. مجموعه مقالات، سومین سمپوزیوم جایگاه تربیت نوجوانان و جوانان.
۷. پاشا، شریفی، حسن، نجفی (۱۳۷۷). روش های آماری در علوم رفتاری. انتشارات شابک.
۸. تقدیسان، شکوه (۱۳۷۳). بررسی وضع تربیت اجتماعی در مدارس راهنمایی فعلی کشور. مجموعه مقالات سومین سمپوزیوم جایگاه تربیت نوجوانان و جوانان (صص ۱۷۱ - ۱۸۵). تهران: انتشارات علامه طباطبائی.
۹. تلخائی، محمود (۱۳۸۶). اجتماعی شدن از طریق فعالیت های آموزشگاهی مجله تربیت. سال سیزدهم، شماره چهاردهم.
۱۰. جی کار، تلج، جی اف، میلیون (۱۳۷۲). آموزش مهارت های اجتماعی به کودکان. (ترجمه محمد حسین نظری نژاد)، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
۱۱. خالقی، کرمعلی (۱۳۷۴). رابطه تعادل خانواده با رشد اجتماعی نوجوانان سوم راهنمایی مرودشت. تهران: اداره ککل آموزش و پرورش.

²⁰ Lyman

²¹ Hoffman

²² Rairin

²³ Collinson

۱۲. دارندف، رالف؛ (۱۳۷۷) انسان اجتماعی، (مترجم غلامرضا خدیوی)، انتشارات آگه.
۱۳. رشید پور، مجید. (۱۳۷۶). اجتماع از نظر اسلام. (چاپ دوم) انتشارات انجمن اولیا و مربیان.
۱۴. رحمانیان، جلال. (۱۳۷۴). رابطه بین رشد اجتماعی دانش آموزان که والدین تحصیل کرده دارند با رشد اجتماعی دانش آموزانی که والدین کم سواد دارند. شیراز.
۱۵. رهنما، اکبر. (۱۳۷۴). رشد اجتماعی کودکان و نوجوانان و راه های تقویت آن مجله پیوند.
۱۶. سیف، علی اکبر. (۱۳۷۱). روانشناسی پرورشی. (چاپ نهم) تهران: انتشارات آگاه.
۱۷. شرفی، محمد رضا. (۱۳۶۸). مراحل رشد و تحول انسان. (چاپ سوم) تهران: انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۱۸. شرف لاری، زهرا. (۱۳۷۲). نقش مربیان پرورشی در رشد مهارت های اجتماعی شیراز.
۱۹. ضیایی، محمد حسن. (۱۳۸۰). تأثیر آموزش و پرورش پیش دبستان بر رشد مهارت های اجتماعی. شیراز.
۲۰. شعاری نژاد، علی اکبر. (۱۳۷۲). نقش فعالیت های وق برنامه در تربیت نوجوانان. تهران: انتشارات اطلاعات.
۲۱. فرشاد فر، مجید. (۱۳۷۷). تأثیر آموزش و پرورش پیش دبستان بر رشد مهارت های اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان. تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
۲۲. کریمی، یوسف. (۱۳۷۳). روانشناسی اجتماعی. تهران: انتشارات بعثت.
۲۳. کرین، ویلیام سی. (۱۳۶۷). پیشگامان روانشناسی رشد، (ترجمه فرید فدائی)، تهران: انتشارات اطلاعات.
۲۴. ماسن، پاول هنری و همکاران. (۱۳۷۸). رشد و شخصیت کودک؛ (ترجمه ی مهشید پاسایی)، تهران: نشر مرکز.
۲۵. نادری، عزت الله و صیف نراقی، مریم. (۱۳۷۵). روش های تحقیق و چگونگی ارزشیابی آن در علوم انسانی انتشارات بدر.
۲۶. وایتزمن، ایس. (۱۳۷۵). رشد اجتماعی، (ترجمه سیما نظیری) تهران: انتشارات اتحائیه انجمن های تحقیقات علمی.
۲۷. وایتزمن، ایس، جان مایر، منیجر. (۱۳۷۰). رشد شخصیت و بهداشت روانی، (ترجمه عشرت نظری)، انتشارات انجمن اولیاء و مربیان.
28. Collinson – Vivienne; Hoffiman , Lynn-M. (1998). High school as a rite of passage for social and intellectual development; paper presented at the annual meeting of the American educational research association (sandiego, CA, April 13-17).
29. Drerton, sheri- searcy. (1997). The forgotten intervention: how to design environment, that foster friendship. Reaching- todays- youth: the – community-cirde of journal; v2, n1, p6-10.1997.
30. Lewis- timoty-J Sugai-George, colvin-ceoff. (1998). Reducing problem behavior through a school-wide system of affective behavioral support: investigation of a school wide social skill, traning progran a contextual intervention. School psychology.
31. Liberman . 1989. Social skill training. Press pergraman.
32. New mann, fred-; rutter- Robert, A. (1983). The effects of high school community service programs on students social development. Final report. National inst. Of education, washington, Dc. Us. ; Cansin
33. Schmitt, meal; sacco, Joshua-M; ramey, Sharon, remey, craig; chan, david. (1999). Parental employment, school climate, and childerens academic andsocial development. Journal of applied-psycholog, vol 84.N 5P 737-753. Act. 1999.

34. Walker, A, nabuzoka, d. (2007). Academic achievement and social functioning of children with and without learning difficulties. *Educational psychology* , 27, 5, 635-654.
35. Wood, J. J. (2007). Effect of anxiety reduction on childrens school performance and social adjustment. *Developmental psychology*, 43, 2, 416.